

МАКТАБГАЧА YOSHDAGI BOLALARDA MAYDA MOTORIKANI RIVOJLANTIRISH MASHQLARI

ABDUNOROVA IRODA ILXOMJON QIZI

Samarqand viloyati Kattaqo'rg'on shahar
19-DMTT tashkiloti 1-tayyorlov guruh tarbiyachisi

ANNOTATSIYA

Maqolada **maktabgacha yoshdagi bolalarda mayda motorika** ya'ni barmoqlar va qo'l detallarini aniq boshqarish qobiliyatlarini rivojlantirishga yo'naltirilgan mashqlar tizimli tarzda tahlil qilinadi. Avvalo, mayda motorikaning yosh rivojlanishdagi o'rni, uning nutq, yozuv, diqqat, ijod va akademik ko'nikmalar shakllanishidagi ahamiyati ko'rib chiqiladi. Keyin, an'anaviy va innovatsion metodlar yordamida mashqlar guruhleri **grafomotor, manipulyativ, konstruktiv, qo'l-barmoqlar musiqali, san'at va sensorli mashqlar** ko'rib chiqiladi. Har bir mashq turi pedagogik maqsad biri bolalarning motorik koordinatsiyasi, aniqlik, kuch, ritm sezish, ijodiy fikrlash va mustaqillik darajasini rivojlantirishdir. Shuningdek, tarbiyachilar uchun mashg'ulotlarni rejalashtirish, umumiy metodik tavsiyalar va baholash mezonlari ham yoritilgan. Tadqiqotga asoslangan tavsiyalar va amaliy mashg'ulot tajribalari maktabgacha ta'lim muassasalari uchun samarali qo'l yo'riqnoma hisoblanadi.

Kalit so'zlar: *mayda motorika, maktabgacha yosh, grafomotor mashqlar, manipulyativ mashqlar, sensorli mashqlar, konstruktiv o'yinlar, nutq va motorika aloqasi*

KIRISH

Maktabgacha yosh bu bola jismoniy, ruhiy va aqliy jihatdan shakllanadigan eng muhim bosqichlardan biridir. Ayniqsa, bu davrda bolaning mayda motorikasini rivojlantirish kelajakdagi o'qish, yozish, chizish, nutqiy faoliyat va mantiqiy fikrlash

kabi ko‘plab ko‘nikmalarning asosini tashkil etadi. Bola qo‘li bilan bajarayotgan har bir nozik harakat uning miyasi faol rivojlanishiga xizmat qiladi. Shu bois, maktabgacha ta’lim tashkilotlarida tarbiyachilar tomonidan maqsadli va metodik tarzda olib boriladigan mashqlar, o‘yinlar va amaliy topshiriqlar orqali mayda motorikani rivojlantirish eng muhim pedagogik vazifalardan biridir.

Mazkur maqolada maktabgacha yoshdagi bolalarda mayda motorika ko‘nikmalarini shakllantirishga doir samarali mashqlar, ularni o‘tkazish usullari hamda tarbiyachining bu jarayondagi o‘rni yoritiladi.

ASOSIY QISM

Bolalarning mayda motorikasini rivojlantirish uchun kundalik faoliyat jarayonida kichik, ammo maqsadli mashqlarni muntazam qo‘llash muhimdir. Mashg‘ulotlar bolalarda nafaqat barmoqlarning harakatini, balki diqqat, kuzatuvchanlik, muvofiqlashtirish va fikrlashni ham faollashtiradi.

Mashg‘ulot davomida bolalarga turli xil materiallar taklif etilishi mumkin. Masalan, tugmalarni ipga terish, bog‘ichlarni bog‘lash, fermuar va tugmalarni yechish va qaday qilish bolalarda mustaqil harakatlarni rivojlantiradi. Shu bilan birga, plastilin va loy bilan ishlash orqali barmoqlar harakati kuchayadi va tasavvur kengayadi. Loydan hayvonlar, mevalar yoki oddiy shakllar yasash orqali bolalar nafaqat mayda motorikani, balki estetik did va fantaziyasini ham rivojlantiradi.

Rangli qumda chizish yoki barmoq bo‘yoqlaridan foydalanib surat solish jarayoni ham sezgi a’zolarining faollashuviga xizmat qiladi. Bolalar o‘z tasavvuridagi rasmni chizgan paytda har bir barmog‘i faol ishlaydi, bu esa yozuvga tayyorgarlik uchun juda foydalidir.

Bolalarga kichik mozaikalarni joylashtirish, qurilish konstruktori bilan ishlash, detallarni moslashtirish va shakllarni joyiga qo‘yish faoliyatlari ham motorikani rivojlantiradi. Bu o‘yinlar nafaqat barmoqlarni ishlatishga majbur qiladi, balki bolalarning tafakkurini, fazoviy tasavvurini va sabr-toqatini ham oshiradi.

Gazeta yoki eski jurnallarni yirtish, kesish, qog‘ozni buklash, varaqdan oddiy shakllar yasash orqali bolalarning qo‘l harakatlari mustahkamlanadi. Masalan, oddiy

origami elementlari bilan ishlash orqali bolalar o'zlari yaratgan shakllardan faxrlanadilar va bu ularning motivatsiyasini kuchaytiradi.

Tarbiyachi bu jarayonda yetakchi rolni bajaradi. Har bir faoliyatni bolalarning yoshiga moslab tashkil qilish, rag'batlantirish va individual yondashuv orqali yuqori natijaga erishish mumkin. Mashqlarni ertaklar, qo'shiqlar va harakatli topshiriqlar bilan uyg'unlashtirish esa bolalarning qiziqishini yanada oshiradi.

Bolalar bilan mashg'ulotlar o'yin shaklida tashkil qilinsa, ular o'zlari bilmagan holda juda ko'p harakatlarni bajaradilar. Masalan, "Xazinani top" o'yini davomida mayda buyumlarni qop ichidan topish, barmoqlar bilan ko'zni yopib tanish shaklni aniqlash kabi topshiriqlar motorikani kuchli rag'batlantiradi.

Maktabgacha ta'limda bu kabi ijodiy va amaliy yondashuvlar orqali bolalarning umumiy rivojlanishiga zamin yaratiladi. Eng muhimi, bu mashqlar orqali bolaning o'qishga bo'lgan qiziqishi va tayyorgarligi mustahkamlanadi.

1-tayyorlov guruhi uchun kreativ va amaliy mashqlar jadvali

(faqat mayda motorikani rivojlantirishga qaratilgan)

Faoliyat turi	Boyitilgan, amaliy mashg'ulot g'oyasi
Ipga terish	Bolalarga katta ignaga ip solib, makaron yoki boncuklarni ranglarga qarab terdirish. Terilgan ipdan bilaguzuk yoki bayramona bezak yasash.
Tugma mashqi	"Tugmachani qaday qil" o'yini: tarbiyachi ko'ylakni kiyib keladi va bolalarga tugmalarni qadashni yoki yechishni aytadi. Tugmachalarni rangiga yoki kattaligiga qarab farqlatish.
Plastilin bilan ishlash	Plastilindan "meva salati" yasash. Bolalar turli mevalarni yasab, plastilinli likopchaga joylashtiradilar. So'ngra "kimni mevasi eng chiroyli?" deb tanlash.
Qog'ozdan kesib yopishtirish	Rangli qog'ozlardan "mening uyim" nomli kollej: uycha, deraza, eshik, daraxt, quyoshni kesib, kartonga yopishtirish.

Faoliyat turi	Boyitilgan, amaliy mashg'ulot g'oyasi
	Qog'ozni buklash, bosish, elimlash harakatlari orqali barmoqlar faol ishlaydi.
Barmoq bo'yoqlari bilan rasm	“Quyoshli bog” rasm: har bir bola barmoqlarini bo'yab, qog'ozga gulli bog' chizadi. Har bir gul, barg va quyosh nuri alohida barmoq harakati bilan yaratiladi.
Loy yoki xamir bilan o'ynash	“Nonvoyxona o'yini”: loy yoki unli xamir beriladi, bolalar kulcha, patir, somsa yasaydi. Keyin ularni “do'kon” qilib savdo o'ynashadi.
Shnurli kartochkalar	Kartochkada teshikchali hayvoncha rasmi. Bolalar ipni navbat bilan teshiklardan o'tkazib, “hayvonchaga libos tikish” mashg'ulotini bajaradilar.
Makaron bilan bezash	Tayyor shakldagi rasm (masalan, yurak, daraxt) ustiga elim bilan makaron yopishtirish. So'ng uni bo'yash va "sovg'a" sifatida bezash.
Pinset bilan terish	Mayda boncuk yoki donalarni pinset bilan terib idishdan boshqa idishga ko'chirish. "Kim tezroq saralaydi?" o'yini bilan qiziqroq qilinadi.
Quyma qumda “xazina qidirish”	Qum qutisiga mayda buyumlar (tugma, tosh, boncuk) yashiriladi. Bolalar barmoqlari bilan qumni kavlab, topilgan buyumni aytadi. Bu sezgi va motorikani rivojlantiradi.
Qog'oz yirtib kollej qilish	Bolalar rangli qog'ozni yirtib, "kuzgi barglar" kollejini tayyorlashadi. Har biri o'z bargini tanlaydi va o'zi yopishtiradi.

2-guruh (kichik guruh) uchun mayda motorikani rivojlantiruvchi amaliy mashqlar jadvali

Faoliyat turi	Boyitilgan, amaliy mashg'ulot g'oyasi
Ipga terish o'yincha yasash	Bolalarga katta teshikli boncuklar beriladi. Ular ipga navbat bilan terib "iloncha" yoki "bilaguzuk" yasashadi. Terilgan buyumlarni uyiga olib ketishga ruxsat berish motivatsiyani oshiradi.
Bo'yoq bilan barmoq rasm	Barmoq uchlariga bo'yoq surtilib, qog'ozga nuqta, chiziq, gul shakllari bosiladi. "Menimcha bu nima?" deb o'yin bilan uyg'unlashtiriladi.
Rangli qog'ozni yirtish	Bolalar rangli qog'ozni qo'li bilan yirtib, barg, quyosh, yomg'ir shaklida kollej yasashadi. Tarbiyachi "bulutni bezatamiz" deb ko'rsatma beradi.
Plastilinni ezish, aylantirish	Oddiy harakat: plastilinni barmoqlari bilan ezish, aylantirish, barmoq bilan bosish. Shirinlik yoki kichik to'pchalar yasash topshirig'i beriladi.
Qog'ozni burish	Bolalar yumshoq, rangli qog'ozdan mayda g'ijimlar yasab "guldasta" qilishadi. So'ng bu g'ijimchalarni elimlab kartonga yopishtirishadi.
Shakl yopishtirish	Tayyor qirqilgan doira, kvadrat, uchburchaklarni elim bilan o'z joyiga yopishtirish. Masalan, "Uy yasaymiz: tom – uchburchak, devor – kvadrat."
Sochiq yoki gazlama burash	Bolalarga matodan sochiq beriladi. Ularni qo'llari bilan aylantirib "chumoli yo'li", "iloncha" yasash o'yini o'ynaladi.

XULOSA

Mayda motorika bu bolaning jismoniy va aqliy rivojlanishida asosiy omillardan biridir. Ayniqsa, maktabgacha yosh davrida bu ko'nikmalarni shakllantirish orqali bolani yozuv, chizuv, tutish, tutib turish, mustaqil ovqatlanish va kiyinish kabi kundalik hayot faoliyatiga tayyorlash mumkin. Barmoqlar harakatining faolligi bola miya faoliyatini, nutq rivojlanishini va ijodiy tafakkurni ham qo'llab-quvvatlaydi.

Amaliy mashg'ulotlar orqali plastilin, qum, bo'yoq, qog'oz, ip, tugma, makaron kabi oddiy vositalardan foydalangan holda tarbiyachi bolalarda sezilarli ijobiy o'zgarishlarga erishishi mumkin. Eng asosiysi, bu jarayon o'yin shaklida tashkil qilinsa, bola o'zini erkin tutadi, ishtiyoq bilan qatnashadi va o'zini ifoda qilish imkoniyatiga ega bo'ladi.

Shu bois, maktabgacha ta'lim tashkilotlarida har bir tarbiyachi bola yoshiga mos, xavfsiz, qiziqarli va maqsadli mashg'ulotlar orqali mayda motorikani muntazam ravishda rivojlantirib borishi zarur. Bu esa nafaqat bolaning maktabga tayyorgarligini, balki uning umumiy shaxsiy rivojlanishini ham ta'minlaydi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Jo'rayev M., Qodirova M. — Maktabgacha ta'lim pedagogikasi, Toshkent: "O'zbekiston milliy ensiklopediyasi" nashriyoti, 2020.
2. Xo'jayev Sh., To'laganova Z. — Maktabgacha yoshdagi bolalar bilan mashg'ulotlar olib borish metodikasi, Toshkent: "Ilm Ziyo" nashriyoti, 2021.
3. Qurbonova Z. — Maktabgacha ta'limda sensor tarbiya va mayda motorikani rivojlantirish, Toshkent: "Fan va texnologiya", 2019.
4. Karimova G. — Bolalar psixologiyasi va rivojlanish bosqichlari, Toshkent: "Yangi asr avlodi", 2022.